

Kuka Kuuntelee Köyhää Osatyökykyistä 16.11.2015, klo 17–19.45

Paikka: Kansalaisinfo, Pikkuparlamentti, Annankatu 3, Helsinki

Järjestäjät: Kuka kuuntelee köyhää? – verkosto ja Kristillisdemokraattinen eduskuntaryhmä

Tilaisuudessa kuultiin osatyökykyisten omakohtaisia kokemuksia. Lisäksi keskusteltiin työllistymisestä, osatyökykyisyyskäsitteestä ja siitä mitä pitäisi tehdä. Lopuksi kerättiin konkreettisia ehdotuksia siitä miten yhteiskunta voi tulevaisuudessa parhaiten vastata esteettömän työelämän haasteisiin.

Köyhyys on usein seurausta osatyökykyisyydestä. Köyhyyden loitolla pitäminen tai siitä ulospääseminen vaatii yksilöltä sinnikkyyttä ja ahkeruutta sekä mahdollisuuksia kouluttautua ja halua tehdä töitä. Työhön pääsemistä tai työssä pysymistä ei ole riittävästi tuettu kannustavalla ja mahdollistavalla sosiaaliturvalla, verotuksella, viranomaistoiminnalla tai asenteilla. Tilaisuudessa puhuttiin myös työllistymisen byrokratiasta, työnantajien ja viranomaisten asenteista sekä kielenkäytöstä.

17.00 Avaus

Tilaisuuden puheenjohtajana toimi Kristillisdemokraattisen eduskuntaryhmän kansanedustaja Antero Laukkanen.

Hän toivotti kaikki tervetulleiksi ja kysyi ensin painotetaanko tässä asiassa osatyökykyisyyttä vai osatyökyvyttömyyttä. Sitten hän korosti, että huomio tulee kiinnittää menetetyyn työkykyyn sijasta jäljellä olevaan työkykyyn. Työelämään osallistumisen pitää olla mahdollista myös silloin, kun ihmisen työkyky on rajallinen. Kansantaloudessa on kustannusvajetta ja toisaalta työvoimapula. Työkyvyttömiä määrä oli 260.000 henkilöä vuonna 2011. Heistä 10 % oli osatyökykyisiä.

Miten osatyökykyisille voidaan luoda parempia väyliä työhön ja työelämään osallistumiseen, Laukkanen kysyi. Vastauksessaan hän viittaa hallituksen vastuuministeri Hanna Mäntylän luotsaaman Sosiaali- ja terveysministeriön kärkihankkeeseen. Hanke tähtää siihen, että osatyökykyisille luodaan väyliä työhön ja palvelut tulevat asiakaslähtöisiksi. Esimerkiksi kokeilussa oleva osatyökykyiselle nimetty työkykykoordinaattorien palvelu (tukihenkilön nimeää työnantaja, TE-toimisto tai työterveyshuolto) laajenee koko maahan. Lisäksi parannetaan pk-yritysten mahdollisuuksia työllistää osatyökykyinen henkilö ja osatyökykyisiä kannustetaan myös yrittäjyyteen.

Jouko Karjalainen esitteli panelistit. Ensimmäiseen keskusteluun osallistui viisi eritaustaista kokemusasiantuntijaa. He kertoivat oman työllistymistarinsa.

Paneeli, K-Talk 1, Vetäjänä toimi Pirkko Justander, 3K verkostosta liikuntavammainen vammais- ja köyhyysaktivisti. Marjut, Petra ja Sari liikkuvat sähköisillä apuvälineillä, Fanni - Laura on mielenterveyskuntoutuja ja Karoliina näkövammainen. Pirkosta on ollut mukavaa hauskuttaa taksinkuljettajia arvuutteleamalla kuinka monta prosenttia vammaisista on töissä Stakesin vuonna 2005 tehdyn tutkimuksen mukaan: Vammaisista henkilöistä 17 % töissä ja muista 71 %. Helppo muistaa!

Marjut kertoi, että hän on vammaispalvelulain mukaisen henkilökohtaisen avun avustajakeskuksen projektikoordinaattori. Koulutuspolku on edennyt lukion ja kaupallisen koulutuksen kautta työn ohessa opiskeluun. Pirkko kysyi itsensä työllistämistä. Marjutin mielestä vammaisuus ja yrittäjäyys sopivat hyvin yhteen. Silloin voisi työtä suunnitella kunnan mukaan ja saada omat työpäivänsä joustaviksi. Marjutin mielestä vaikeakaan vamma ei estä työntekoa ja hänen haaveenaan on yrittäjäyys, jotta voisi työllistää muitakin vammaisia. Verotusta olisi kevennettävä, työhön olisi saatava apuvälineitä esimerkiksi auto. Tuki apuvälineiden hankkimiseen: henkilökohtaisen budjetin avulla olisi helpompi suunnitella omaa elämää. Koulun ammatinvalinnan ohjaus on suunnattava työhönmenoon. Polku systemaattisemmaksi ja koulutetaan työnantajia niin että annetaan oikeaa tietoa vammaisuudesta. Työnantajat pelkäävät turhaan että vammainen vain sairastaa.

Petra on tällä hetkellä kotiäiti, koulutukseltaan lähihoitaja. Ennen lapsen syntymää, hän on ollut työkokeilussa tehden täysiä 8 tunnin työpäiviä lähihoitajana, mutta vain työkokeilusta maksettavalla palkalla. Hän ei koe olevansa osatyökykyinen. Pyörätuolista huolimatta Petra voisi tehdä koulutustaan vastaavaa työtä, vaikka ei voikaan nostella asiakkaita. Lähihoitajakoulun monipuolisuudesta huolimatta, työnantajat eivät kuitenkaan näe, että pyörätuolissa istuva kykenisi lähihoitajan töihin. Petran mielipide on, että asenteita pitää muuttaa ja hänen tulee päästä edes hetkeksi kunnan palkkatöihin ja hän pystyisi itse näyttämään osaamisensa.

Sari on graafinen suunnittelija ja artesaani. Hän on jäänyt työkyvyttömyyseläkkeelle nivelreuma vuoksi. Kunto vaihtelee.

Tällä hetkellä hän tekee keikkatyötä ja on eläkkeellä. Valitettavasti eläke tulee sellaiselta pykälältä, että eläkeyhtiö suhtautuu nihkeästi eläkkeen lepäämäänjättämiseen. Ei ole täysin varmaa, voisiko Sari sen saada takaisin, jos hän kunnan salliessa, ottaisi kokopäivätyötä hetkellisesti vastaan. Saria rassaavat erityisesti tulehduksellisesta reumasairaudesta johtuvat suuret terveydenhuollon kulut. Varsinkin vuoden alku on raskasta aikaa, kun maksukatot kerätään. Talven alkukuukausina syödään syksyllä pakkaseen säilöttyä, mutta maaliskuuhun mennessä alkaa sekä pakastin että kukkaro olla tyhjä. Silloin alkaa onneksi katotkin olla täysiä, mutta pitää muistaa, että Sari joutuu taiteilemaan maksukatot kanssa vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen. ”Pelkkää sipilöintiä: uhataan asumistuen, eläkkeiden ja perusturvan heikennyksillä ja lääkelaskujen lisäämisellä. Lääkekustannukseni ovat korkeat, koska minun reumaani purevat paremmin perinteiset lääkkeet, jotka ovat nykyääläkkeitä kalliimpia. Tämä ei ole valintani. Asiakasmaksut aiheuttavat ajatuksen siitä, että on ikävää kun, ei ole normiköyhä.”

Sarin ratkaisuehdotuksia: Olisi kehitettävä yksi yhdistetty, kohtuullinen maksukatto (terveydenhuolto ja lääkkeet). "Kanta-asiakasalennuksena" maksukatoista joka toinen vuosi olisi ns. vapaavuosi. Lisäksi Sari esitti anonyymiä Työhaun napakymppi-ohjelmaa televisioon. Työnantaja ja työnhakija keskustelemassa sermin läpi, painottuisi osaaminen, ei habitus.

Fanni - Laura sairastui työuupumuksen kautta masennukseen 5 vuotta sitten. Hänen kuntonsa vaihtelee, mutta hän kokee, että työkykyä on puolet jäljellä. Hän opiskelee Luovissa (erityisammattiopisto). Nyt on kuntoutustuki taloudellisena turvana, mutta Fanni - Laura ihmettelee miksi mielenterveyskuntoutujien kohdalla niin helposti luovutetaan ja sairausloma pitkittyy. Hänen pelkonaan on, että jos jää kotiin ja syrjäytyy, sairaus kroonistuu. Ihminen tarvitsee monenlaista tekemistä. On erilaisia paikkoja kuten Laituri, Elvis, Helmi, Klubitalot, johon pääsee pois omista poteroista ja se on enemmän kuin nolla prosenttia. Työn tekemisen on kuitenkin oltava kannattavaa. Fanni – Lauralle on ehdotettu naulojen pussittamistyötä 2 e/tunti. Se on yhtä ja samaa, tunnista ja päivästä toiseen ja moni sitä tekee. Toki joku tykkää, mutta mielenterveyskuntoutujia ei saisi niputtaa ja tarjota kaikille yhtä ja samaa, taipumuksista piittaamatta. Pitäisi saada myös älyllisempiä työhaasteita. Tarvitaan henkilökohtaisia työllistymispolkuja.

Karoliina on keväällä 2014 Helsingin yliopistosta valmistunut teologian maisteri. Hän sanoo olevansa täysin työkykyinen henkilö näkövammastaan huolimatta. Tällä hetkellä hän työskentelee määräaikaisessa työsuhteessa assistenttina näkövammasektorilla ja opiskelee työn ohessa sosiaalityötä. Hän on työllistynyt Paikka auki -hankkeen kautta. Sitä kautta tarjotaan nuorille osatyökykyisille palkkatyön mahdollisuus vuodeksi. Karoliinan yllätti se, että TE- toimiston määritteli hänet näkövammaisuuden vuoksi automaattisesti osatyökykyiseksi työntekijäksi. TE- toimistossa hänelle suositeltiin työkokeilua eikä palkkatyötä. Karoliina kokee, että on väärin, jos koulutus ei merkitse TE -toimistossa mitään. Lisäksi hänelle selvisi, että työnantaja helposti laittaa työhakemuksen syrjään, jos siinä on mainintaa näkövammasta. Karoliina olettaa, että työttömyyskausi ennen työllistymistä johtui ennen muuta näkövammaisuudesta, vaikka työttömyyttä toki muutenkin on paljon.

Karoliinalla ei ole selkeää vastausta miten asennemuutos saataisiin aikaan. Joukossa on monenlaisia henkilöitä joille työ- tai päivätoiminta sopii, mutta myös niitä, joilla on kyky toimia koulutustaan vastaavassa työssä. Karoliinan mielestä näyttää välillä siltä, että on tuurista kiinni kuka on päässyt työuralle ja kuka jää työkyvyttömänä tai osatyökykyisenä eläkkeen varaan.

Karoliina oivaltavasti kyseenalaistaa koko osa-työkykyisyys termin, sillä vammaisen henkilön koulutus ja työkyky voivat olla täysin samalla tasolla kuin kenen hyvänsä työntekijän. Siksi on todella väärin ja harhaanjohtavaa leimata henkilö vammaan tai sairauden vuoksi suoraan osatyökykyiseksi! Kaikki paneelin osanottajat olivat samaa mieltä Karoliinan kanssa.

Yhteenvetona: Osatyökykyinen/osatyökyvytön, työkokeilu/työkokeilija ovat käsitteinä selkäpiitä karmivia ja keinotekoisia sekä leimaavia. Palkan pitäisi riittää elämiseen ja olla motivoivaa, eikä työkokeilupalkka 9 euroa miinus verot. Näistä pitäisi luopua. Palkkatukisanasta pitäisi luopua koska termin käyttäminen automaattisesti paljastaa että hakijalla on joku ongelma; pitkäaikaistyötön tai pahasti vammaisen tai sairasan ihminen, eikä työnantajan tarvitse ottaa huomioon. Ts. puretaan kyseenalaiset käytännöt ja hylätään kyseenalaiset termit.

Yleisön toteamuksina esitettiin:

Kuurojen Liiton edustaja toi esille viittomakielisten tulkkauksipalvelun aseman työllisyyteen liittyen. Näkövammaisilla on haasteena näkövammaisten tietoteknisten apuvälineiden yhteensopivuus työnantajan ohjelmien kanssa. Yleisöstä todettiin, että ansioluetteloon ei tarvitse kirjoittaa, jos joku työpätkä jakso on tehty palkkatuella, sillä se on normaali, määräaikainen työsuhde.

Paneeli, K- Talk 2

Vetäjänä toimi Tuula Paasivirta 3K-verostosta, kansalais-, köyhyys- ja vammaisaktivisti. Panelistit olivat työllisyys- ja yrittäjyysasiantuntija Sinikka Winqvist Invalidiliiton työllisyyspalveluista, työllisyyspäällikkö Taru Tammi Näkövammaisten keskusliiton työllisyyspalveluista, senior adviser Marjatta Varanka, Vates säätiön toimitusjohtaja emerita ja työvalmentaja Pia Kangaspunta Vantaan kaupunki/vammaisipalvelut.

Pia Kangaspunta

Pia Kangaspunta totesi, että osatyökykyisten tarinat olivat koskettavat mutta täyttää todellisuutta. Panelistit tuntuivat olevan yksin. Missä ovat ihmiset ja ennen muuta viranomaiset, jotka olisivat tuupanneet heitä eteenpäin työelämän poluilla? Pia Kangaspunta kertoi, että Vantaan kaupungin erityistyöllistymispalveluissa on onnistuttu työllistämään 6 % osatyökykyisistä kun valtakunnallisesti tämä sama luku on 2 %. Vantaa mallissa painotetaan palkkatyösuhteiden luomista. Monenlaista yhteistyötä on syntynyt työnantajan ja Vantaan kaupungin välillä. Työvalmentajan tehtävä on olla puolestapuhuja ja taistelija. Esimerkiksi he lobbaavat, esittelevät ja käyvät tutustumassa yrityksiin. Asennemuutos ja verkostoituminen ovat tärkeitä tässä työssä. Kangaspunnan mukaan, TE- toimistoon on luotu loistavat suhteet ja sieltä saa palvelua.

Pia Kangaspunta puhuu mielellään "täsmätyöstä", joka räätälöidään yksilöllisesti. Hän haastaa kaikki kunnat toimimaan Vantaan mallin mukaan. Ennen kaupunki vei Viroon Vantaan kaupungin pyykit, nyt niitä pesevät osatyökykyiset henkilöt palkkatyönään. Todettiin myös, että avotyöstä (eli entisestä suojatyöstä). Kangaspunta kertoi myös, että Vantaan mallissa vammaiset nuoret, jotka opiskelevat erityisammattikoulussa, saavat viimeisenä vuotena tukea työvalmentajailta.

(**Sosiaalineuvos Eveliina Pöyhönen STM:stä** käytti yleisöpuheenvuoron ja kertoi lyhyesti Teos-lakia valmistelevan työryhmän kuulumisia. Osatyökykyiset ovat yksi hallituksen kärkihanke. Pilotteja kokeillaan, avotyötoiminnasta luovutaan. Työ- ja päivätoiminnassa ollut kunnilla erilaisia palveluja joita yhdenmukaistetaan ja modernisoidaan. Kaiken kaikkiaan kyseessä iso muutos, joka vaatii myös asennetyötä.)

Marjatta Varanka

Marjatta Varangan mielestä panelistien köyhyys on koskettava asia. Työmahdollisuuksien kehittämisessä on paljon tehtävää. Varanka oli samaa mieltä Fanni-Lauran kanssa siitä, että nauhojen pussittamista ei pidä tarjota työtehtävänä kaikille osatyökykyisille. Haja-asutusalueilla osa-työkykyisten työsaantimahdollisuudet ovat luonnollisesti heikommat. Varangan mukaan osatyökykyisyyttä ei tule pitää staattisena tilana, vaan se voi vaihdella vaikka kuinka paljon elämän varrella. Tarvitaan dynaaminen asenne. Marjatta Varanka jakaa Karoliinan ajatuksen siitä, ettei henkilön tarvitse työnhakijan olla osatyökykyinen, vaikka hänellä on joku vamma tai sairaus.

Jos vammainen tai pitkäaikaissairas henkilö elää pelkällä takuueläkkeellä ja asumistuella (yhteensä noin 1000 euroa/kk) ei pitäisi heti alkaa vetää tukia pois, jos hän onnistuu saamaan työtä kohentaakseen taloudellista tilannettaan, sanoi Marjatta Varanka. Varanka myös korostaa, ettei vammaisten tai pitkäaikaissairaiden ihmisten taloudellisiin ongelmiin tule vastata vain kuntoutuspalveluja tarjoamalla, vaan tulee ohjata heitä esim. eläkkeelle, eläkkeen ja palkan yhteensovittamiseen, toimeentulotukeen jne. Kuntoutustoimenpiteet tulisi kohdistaa ainoastaan heihin, jotka niistä todellisuudessa hyötyvät ja niitä tarvitsevat.

Marjatta Varangan parannusehdotuksia: Työeläkkeen kehittäminen TEM johdolla. Osa-aikatyön ja työvalmennuksen kehittäminen. Asenteita pitää myös muuttaa ja siihen Marjatta Varanka ehdotti järjestöjen yhteistä Kansalaismielipide- hanketta.

Taru Tammi

Yleensä useimmat näkövammaiset kokevat olevansa työkykyisiä mutta työnsaanti on vaikeata. Tammen mukaan ennen osatyökykyinen termi oli käytössä termi vajaakuntoinen, mutta hänen mukaansa nämä molemmat termit ovat huonoja. Määrittelyt johtavat hänen mielestään epätasa-arvoon ja leimaantumiseen. Termejä ja käsitteitä tarvitaan kuitenkin lainsäädännössä. Vammaisista henkilöistä puhuttaessa on suunniteltava yksilöllisiä ratkaisuja. Tammen mukaan eläkkeen ja palkan yhteensovittaminen on monipolvista ja vaatii eläkeläiseltä tarkkuutta. Osa-aikaeläkkeellä voi ansaita 60 % täydestä palkasta ja eläkelaitoksen maksamalla työkyvyttömyyseläkkeellä voi ansaita joko 40 % eläkepalkasta tai vähintään takuueläkkeen verran. Takuueläkeläinen saa ansaita takuueläkkeen verran kuukaudessa eläkettään menettämättä. Ansioraja menee kuitenkin umpeen kuukausittain toisin kuin muissa eläkemuodoissa. Eläkkeen voi tinkiä jättämällä lepäämään ja silloin saa ansaita kuinka paljon hyvänsä. Takuueläke on 746,57 e /k. ja saa tienata saman verran siihen päälle. Jos takuueläkeläinen jättäisi eläkkeensä lepäämään, pitää palkan olla

(verotus huomioiden) vähintään 1700 e/kk että työn tekeminen kannattaa. Jos tienaa jotain siltä väliltä, joutuu maksamaan siitä, että saa tehdä töitä.

Taru Tammen parannusehdotukset: Tarvitaan yksilöllinen aidon osaamisen arviointia ja arvostusta, eikä vajaakuntoisuus tai osatyökykyisyyksileimoja. Taru tammi yhtyy Marjatta Varangan näkemykseen siitä, ettei osatyökykyisyys ole staattinen tila. Tarvittaessa olisi voitava käyttää mukauttamisratkaisuja, työvalmentajien osaamisen hyödyntämistä, eläkkeen ja palkan yhteensovittamista. TEM:lle terveisiä, että palkkatukeen tulee varata rahaa ja sitä tulee kohdentaa nykyistä laajemmin osatyökykyisiin. Tällä hetkellä lähinnä Kelan vammaistuki voidaan yhdistää palkkatukeen. Kesätöihin Sanssi-kortti myös vammaisille nuorille käyttöön.

Sinikka Winqvist

Hän ei halua lähteä kokonaan poistamaan työkokeiluja, kun on tarkoitus etsiä henkilölle sopiva ammatti tai antaa näyttö työkyvystä. Hän arvelee, että tulevaisuudessa ihmisen ei enää jäät eläkkeelle työntekijänä TAI yrittäjänä vaan työntekijänä JA yrittäjänä, joten palkkatyössä olemista ja yrittäjyyttä tulee sovittaa yhteen elämänkaareissa. Hän heitti ilmaan ehdotuksen: Mitä jos kaikki perustaisivat toiminimen? Keskustelussa kävi ilmi, että tällä hetkellä vammaisen henkilö yrittäjänä on huonommassa asemassa kuljetuspalveluiden suhteen kuin palkkatyössä oleva.

Sinikka Winqvistin parannusehdotuksia:

Palkkatuen määrää ei hänen mukaansa saisi korvamerkitä vaan se pitää olla kaikkien saatavilla. Kannustinloukkuihin pitää puuttua. Yritystoimintaan on saatava joku tukimuoto vammaisille ja pitkäaikaissairaille. Yritysvalmennusta tulisi olla tarjolla kaikille halukkaille.

Yhteenvetona Jouko Karjalaisen nostot:

- Työmarkkinat ovat ankarat myös pitkäaikaistyöttömille.
- Asennemuutos vaatii, että sen eteen tehdään töitä; Kansalaismielipidehake hyvä idea
- Osatyökyky – käsite jakaa mielipiteitä, mieluummin voisi puhua ”täsmätyöstä”.
- Työnantajat ovat tottuneet avotyöhön (entinen suojatyö) mutta lähtökohtaisesti hyvä juttu, että siitä luovutaan.
- Mitkä ovat kannustinloukut joita on puhuttu 90-luvusta lähtien?
- Normiköyhä – käsite hyvä ja käyttökelpoinen.
- Köyhyyttä pitäisi katsoa enemmän toimeentulon suunnasta. Köyhyys on vakava kysymys, jonka osatyökykyinen kohtaa alituisen.

19.30 Päätössanat ja kiitokset osallistujille ja kuulijoille lausui Antero Laukkasen puolesta Kristillisdemokraattien ryhmävastaja Kristiina Drotár.

Illan kuluessa käytettyjä termejä ja käsitteitä löytyy näistä linkeistä:

http://www.kela.fi/documents/10180/1169690/Kelan_terminologinen_sanasto.pdf/3e9844c1-002f-4571-a4ce-1e3ded93461a?version=1.1

<http://stm.fi/osatyokykyiset>

Mielenkiintoinen video katsottavaksi

<https://www.youtube.com/watch?v=E9NtMI0K2Fg>

henkilökohtaisesta budjetoinnista lisätietoa (Viittaa Marjutin kommenttiin)

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tutkimus-kehittaminen/henkilokohtainen-budjetointi>

JATKOTYÖSKENTELEYEHDOTUKSIA

Tätä aihetta voisi jatko käsitellä järjestämällä keskusteluillan esimerkiksi kuntouttavasta työtoiminnasta, työttömyysturvan piirissä olevista vammaisista henkilöistä, jotka ovat joko kokonaan työttömiä tai tekevät töitä sovitellulla päivärahalla. Olisi hyvä järjestää ilta myös AMK –tutkimuksen tai akateemisesti koulutettujen vammaisten henkilöiden työllistymismahdollisuuksista ja -tavoista. Muutoinkin tämä ilta keskittyi enemmän taloudelliseen tilanteeseen kuin varsinaisiin työllistymiskysymyksiin, joihin voisin pureutua syvemmin ja paremmin. Tosin mehän olemme köyhyysverkosto, joten talouskysymykset kuuluvat meidän toimintaamme oleellisesti.

Muistion kokosivat Arja Tyynelä, Tuula Paasivirta ja Pirkko Justander.